

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ ÜZERİNE SOSYAL AĞ ANALİZİ

SOCIAL NETWORK ANALYSIS ON THE RELATIONSHIP OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND REGIONAL DEVELOPMENT

Ahmet Ali BOZKURT*, Süha ÇELİKKAYA**,

* Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ahalbo33@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9166-5216>

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, suhacelikaya@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4104-1680>

ÖZ

Doğrudan yabancı yatırımlar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmak için ihtiyaç duyduğu sermaye stokuna katkı sağlayan önemli bir araçtır. Yatırımcı ülke açısından yeni pazarlara erişim ve kaynaklara stratejik yakınlık açısından doğrudan yabancı yatırımlar sıklıkla kullanılmaktadır. Bu çalışma Web of Science veri tabanında yayınlanan ve doğrudan yabancı yatırım ile bölgesel kalkınma arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar üzerine yoğunlaşmaktadır. VOSviewer programı yardımıyla Web of Science üzerinden çekilen veriler analiz edilerek sonuçlar raporlanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler 1977-2021 yılları arasında yapılan 11408 çalışmayı kapsamaktadır. Yıllara göre en fazla çalışma yapılan yıl 844 çalışma ile 2019 olarak tespit edilmiştir. En fazla çalışma yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla; Amerika, Çin ve İngiltere'dir. Konu ile alakalı 161 farklı ülkede yapılmış yayına rastlanılmıştır. Yapılan yayınlarda tespit edilen toplam yazar sayısı 16851 iken yayınların yayınladığı toplam 5490 kurum görülmektedir. En fazla yayının yapıldığı kurum "Dünya Bankası (World Bank WB; DB) iken en fazla atıf olan kurum Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu'dur (National Bureau of Economic Research NBER; UEAB). Çalışmalar bölge bazlı değerlendirildiğinde ise en fazla çalışma gerçekleştiren ülkeler Amerika, Avrupa ve Çin olarak görülmektedir. Yayınlara bakıldığında toplam 14054 anahtar kelime kullanılmıştır. En sık kullanılan üç anahtar kelime ise sırasıyla; "Foreign Direct Investment", "FDI" "Economic Growth" dur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ağ analizi, doğrudan yabancı yatırım, bölgesel kalkınma

Jel Kodları: B17, C89, F21.

ABSTRACT

Foreign direct investment is an important tool that contributes to the capital stock that underdeveloped and developing countries need for development. For the investor country, FDIs are frequently used in terms of access to new markets and strategic proximity to resources. This study focuses on the studies published in the Web of Science database and dealing with the relationship between FDI and regional development. With the help of the VOSviewer program, the data taken from the Web of Science were analyzed and the results were reported. The data used in the study includes 11408 studies conducted between the years 1977-2021. According to analysis related to the years, it is seen that with 844 studies 2019 is the year with the highest number of. The first three countries with the highest number of studies are respectively; America, China and England. It is seen that the publications were made in 161 different countries. The total number of authors identified in the publications is 16851, these publications were presented by 5490 institutions. While the institution with the highest number of publications is the World Bank (WB), the institution with the highest number of references is National Bureau of Economic Research (NBER). When the

studies are evaluated on a regional basis, America, Europe and China constitute the majority of the studies. In the publications, 14054 different keywords were used. The three most frequently used keywords are; “Foreign Direct Investment”, “FDI” is “economic growth”.

Keywords: *Social network analysis, foreign direct investment, regional development.*

Jel Codes: *B17, C89, F21.*

1. GİRİŞ

Doğrudan yabancı yatırım (Foreign Direct Investment FDI; DYY); EUROSTAT (2001) tarafından hazırlanan “Economic Portrait Of The European Union” adlı raporda bir ekonomide yer alan yerleşiklerin diğer bir ülkedeki yerel varlığa kalıcı bir kazanç sağlamak amacıyla yapmış oldukları uluslararası yatırımlardır şeklinde tanımlanmıştır (EUROSTAT, 2001: 74). DYY’ye ilişkin literatürde yapılmış pek çok tanımlamaya rastlamak mümkündür. (OECD, 2008) ve (DPT, 2000) tarafından yapılmış tanımlamalarda mevcuttur. Tanımlamaların ortak özelliğine bakıldığında şirketlerin yeni pazar arayışı ve kar dürtüsü gibi çıkar odaklı bir yaklaşım benimsedikleri ifade edilebilir. Diğer taraftan yatırımı alan ülke açısından ise büyümeyi teşvik eden bir unsur olmakla birlikte teknik ilerleme, yeni iş imkanlarının ortaya çıkışı olarak belirtilebilir. Bu durumların ortaya çıkması ise mevcut sermaye stokunda meydana gelen artışlara bağlıdır. Yaşanacak artışı gerçekleştirmeye yarayan araç ise DYY olarak ifade edilebilir (Accolley, 2003: 19).

Çoğu ülke DYY’leri kendi ülkesine çekmek için çaba sarf etmektedir. Çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen bu yatırımlar aynı zamanda ülkeye bilgi ve teknoloji girişi de sağlamaktadır (Javorcik, 2004: 605). 1990’lı yıllarda DYY’ler gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir dış finansman kaynağı olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere gerçekleşen sermaye akışının %40’ını DYY’ler oluşturmaktaydı (Aitken ve Harrison, 1999: 605). DYY’yi ülkeye çekmek ve dış ticareti teşvik etmek için iş ortamlarının düzenlenmesi, gerekli kurumsal reformların hayata geçirilmesi ve var olan kurumsal reformlar üzerinde iyileştirmeler yapılması gerekmektedir (Cui vd. 2022: 1). Tüm bu çabaların sonucunda ise bir bölgenin belirli bir kısmı veya tamamı için gelişim süreci başlayacaktır. Bu noktada bölgesel kalkınmanın ne olduğunu anlamak gerekmektedir. Stimson (2006: 4), iş olanakların gelişmesini, refah düzeyi artışını, yatırımların artmasını, yaşam standartları ve çalışma koşullarının gelişmişliğini bölgesel kalkınmanın ürünü olarak ifade etmiştir. Bölgesel kalkınma süreci olarak ise endüstriyel faaliyetlerin desteklenmesi, altyapı onarımları ve emek piyasalarının gelişimidir

Bu çalışmada DYY ile bölgesel kalkınma arasındaki ilişki üzerine yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Sosyal ağ analizi yöntemiyle en etkin yazarlar, en etkin kurumlar en fazla atıf alan çalışmalar, en fazla yayın yapılan ülke ve kurumların genel bir değerlendirilmesi sunulmaktadır. Çalışma yöntem ve analiz ile bulgular olmak üzere iki bölüm şeklinde kurgulanmıştır. Yöntem kısmında çalışmanın sistematik işleyiş süreci belirtilmiştir. Analiz ve bulgular kısmında ise yönteme uygun olarak gerçekleştirilen analiz sonuçları raporlanarak yorumlanmıştır.

2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ ÜZERİNE SOSYAL AĞ ANALİZİ

1930’lu yıllarda ortaya çıkan sosyal ağ analizi diğer sosyal bilim araştırma metodlarından farklılaşan yöntemlerden birisidir. Birbiri ile ilişkili alanların etkileşimi üzerinde durması analizin diğer metodlardan farklı olmasının nedenidir. Sosyal ağ; bir veya birden fazla sosyal

yapıdaki kümelerin etkileşimi ve ilişkisi ile oluşan ve birbiri ile bağlantı kurulmuş aktörlerin meydana getirdiği yapıdır (Knoke ve Yang, 2008: 6).

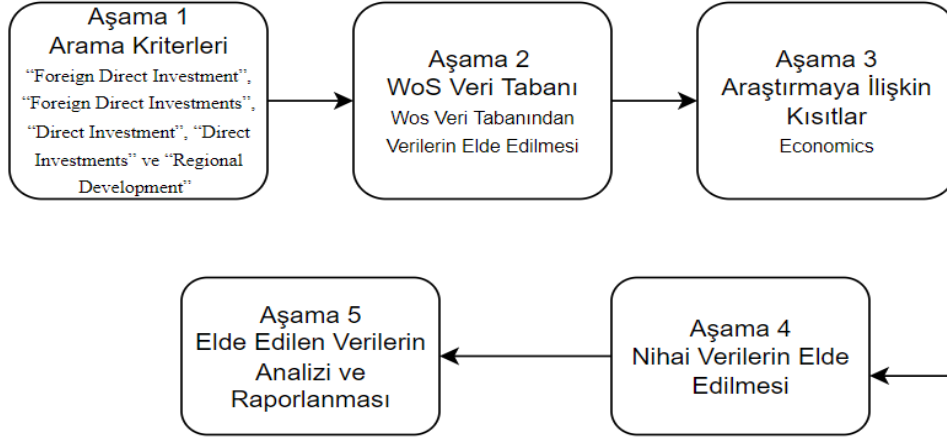
Belirli bir konu üzerine yapılan araştırmalar arasındaki en etkin kurum, ülke, yazar ve en sık kullanılan anahtar kelimelerin detaylı bir incelemesini sunmak amacı ile sosyal ağ analizi yapılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada DYY ve bölgesel kalkınma arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek adına sosyal ağların gelişim seyri incelenecektir.

2.1. Yöntem

Bir sosyal ağın incelenmesi için öncelikle ağı oluşturan unsurların birbiri ile olan ilişkisini ele almak gerekmektedir. Daha sonra bu ilişkiyi ortaya koymak adına gerekli verilerin toplanması sürecine girilir. Elde edilen veriden uygun sonuçlar elde etmek veya araştırma sorularına uygun cevaplar verebilmek için uygun analiz yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir (Gençer, 2017:25).

Çalışmada kullanılacak yöntem ise Ruiz-Real, Uribe-Toril vd.'nin, (2018) 5 aşmalı yöntemidir. Şekil 1 yönteme ilişkin aşamaları göstermektedir. 1. Aşamada araştırma kapsamında kullanılacak anahtar kelimeler "Foreign Direct Investment", "Foreign Direct Investments", "Direct Investment", "Direct Investments" ve "Regional Development" olarak belirlenmiştir. 2. Aşamada WoS veri tabanından ilgi verilerin elde edilerek derlenmesi gelmektedir. Bu kapsamda kullanılacak olan veriler Web of Science (WoS) çekirdek koleksiyonundan (SCI-EXPANDED, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH, ESCI) derlenmiştir. 3. Aşamada araştırma kısıtlarının tespit edilmesi vardır. Araştırmanın özelleştirilmesi ve alan dışı çalışmaların kapsam dışı bırakılabilmesi için "economics (ekonomi)" kategorisi seçilerek çerçeve netleştirilmiştir. 4. Aşama nihai verilerin dışa aktarılması işlemidir. Elde edilen 11408 adet araştırma analiz için uygun formatta çekilmiştir. 5. ve son aşama sonuçların analiz edilerek raporlanması şeklinde olmaktadır. Şekil 1'de yöntem adımları ayrıntılı olarak verilmiştir.

Şekil 1: VOSviewer Akış Şeması

Kaynak: (Ruiz-Real, Uribe-Toril vd., 2018: 3).

Aşama 5'e göre sonuçlar analiz edilerek raporlama işlemi yapılmıştır. Bu kapsamda yıl, yazar, kurum ve ülke iş birlikleri sonuçları yorumlanmıştır. Bibliyometrik analizin tamamlanmasının ardından ilgili literatürdeki öncü çalışmaların belirlenmesi için en çok atıf alan çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiş ve özet bulgularına çalışmada yer verilmiştir. Çalışmada ilgili veriler çekildikten sonra VOSviewer programı yardımıyla verilere ilişkin

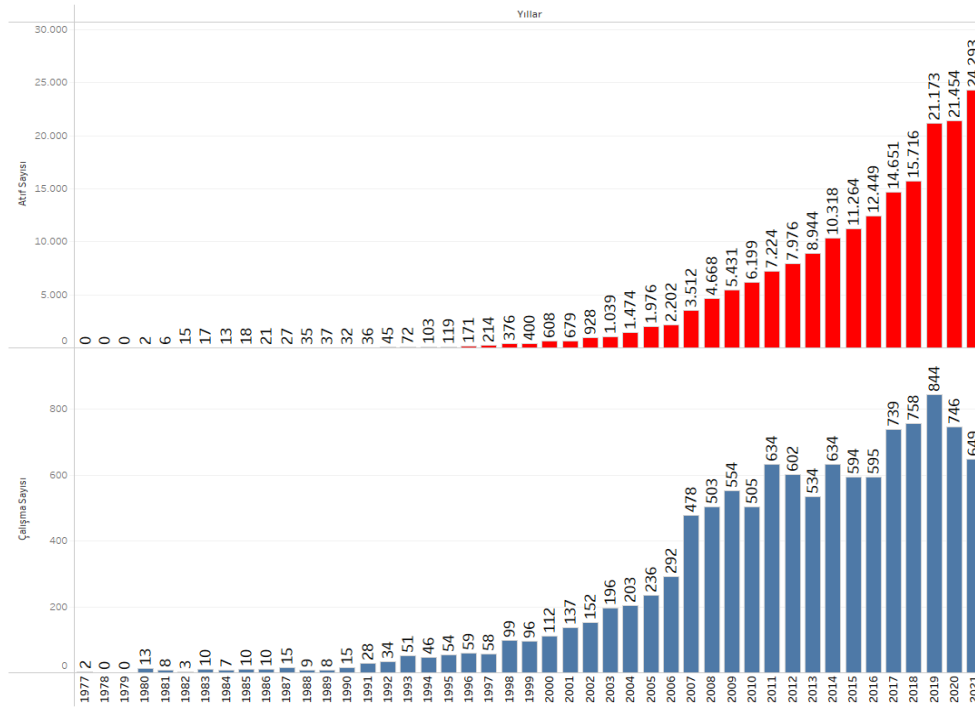
görseller ortaya konulmuştur. Ağ haritaları genel durumu gösterilmiş ve ek olarak her ağdaki etkili anahtar kelime, yazar, yayın, kurum ile devletlerin grafiklerine de yer verilmiştir.

Belirli bir konu ve o konuya bağlı olarak yapılan alan araştırmalarının her birinde yapılabilecek olan bibliyometrik ağ analizleri iktisat alanında da yapılabilmektedir. Bu kapsamda Şimşek (2020), Ağcasulu & Yavuz (2021), Şimşek & Küçükeşmen, (2021) ve Gökmenoğlu & Yavuz (2022) gibi yazarların alan özelinde söz konusu analiz yöntemlerini kullandıkları görülmektedir. Yapılan bu çalışma genel itibarıyla ekonomi özelinde olsa da spesifik olarak esas almış olduğu bölgesel kalkınma ve doğrudan yabancı yatırım ilişkisi ile ekonomi literatürüne özgün bir değer katmaktadır. Ek olarak bu çalışma, bölgesel kalkınma ve doğrudan yabancı yatırım alanı üzerine yapılacak olan diğer çalışmalara genel perspektifi göstermesi açısından yön gösterici bir rol oynayabilecektir.

2.2. Analiz ve Bulgular

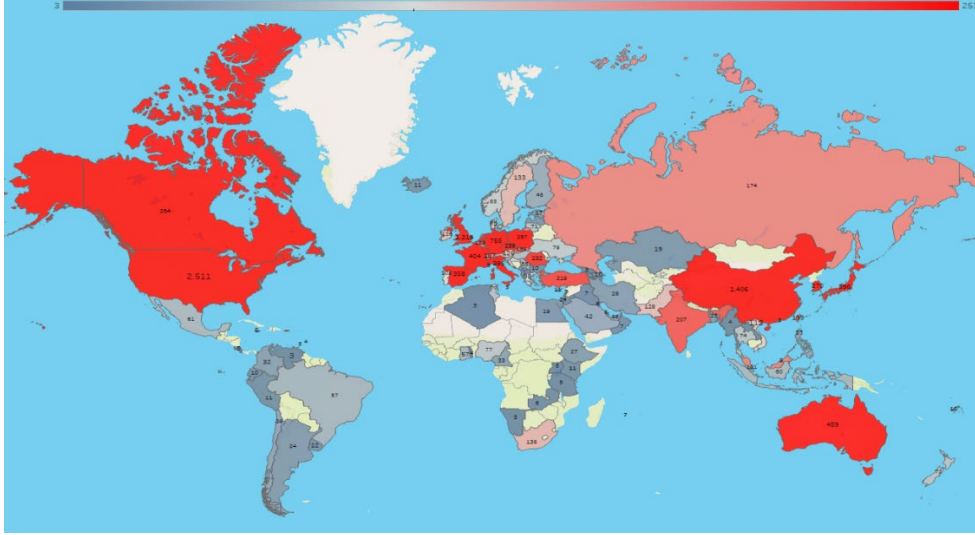
Doğrudan yabancı yatırımlar ve bölgesel kalkınma arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların yıllar itibarıyla gelişimini görebilmek adına analiz kapsamında ele alınan yayınların; kurum, ülke ve yazar iş birlikleri ile bu yayınlarda kullanılan anahtar kelimelerin nasıl bir dağılım gösterdiği araştırılmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle yıllara göre yayın ve atıf sayılarının dağılımına bakılacaktır. Şekil 2’de gösterilen yıllara göre yayın ve atıf sayılarının dağılımında atıf sayıları kırmızı, yayın sayıları mavi renktedir.

Şekil 2: Yıllara Göre Çalışma ve Atıf Sayısı

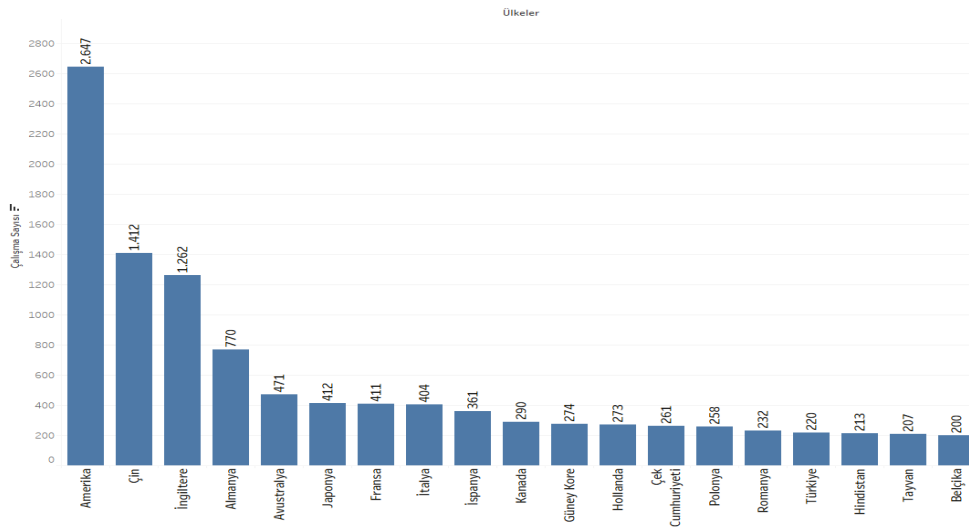
Çalışma ve atıflara ilişkin bilgileri gösteren Şekil 2’de 1977 ve 2021 yılları arasındaki atıf sayıları ve çalışma sayıları gösterilmektedir. Çalışma sayılarında 2006 yılından 2007 yılına geçişte ciddi bir artış gözlemlenmektedir. 2009 yılına kadar genel eğilim artış yönünde olurken 2009’dan sonra artış devam etmekle birlikte yıllara göre daha inişli çıkışlı bir yapı meydana gelmiştir. Atıf sayılarına bakıldığında ise düzenli olarak bir yükseliş trendinin hâkim olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir.

Şekil 3: Ülkelere Göre Toplam Yayın Sayısı

Ülkelere göre yayın sayıları Şekil 3'te görselleştirilmiştir. Toplam yayın sayısının 100 ve üzerinde olduğu ülkeler kırmızı renk ile vurgulanırken, toplam yayın sayısı 100 ve altında olan ülkeler mavi renk ile vurgulanmıştır. Haritaya genel olarak bakıldığında ise yayınların genel olarak Amerika ve Avrupa bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam yayın sayısı 100 ve üzerinde olan toplam 32 ülke mevcuttur. Afrika kıtasının çalışma sayısı bakımından diğerlerine nazaran oldukça düşük bir seviyede olduğu görülmektedir.

Şekil 4: Ülkelere Göre Çalışma Sayısı

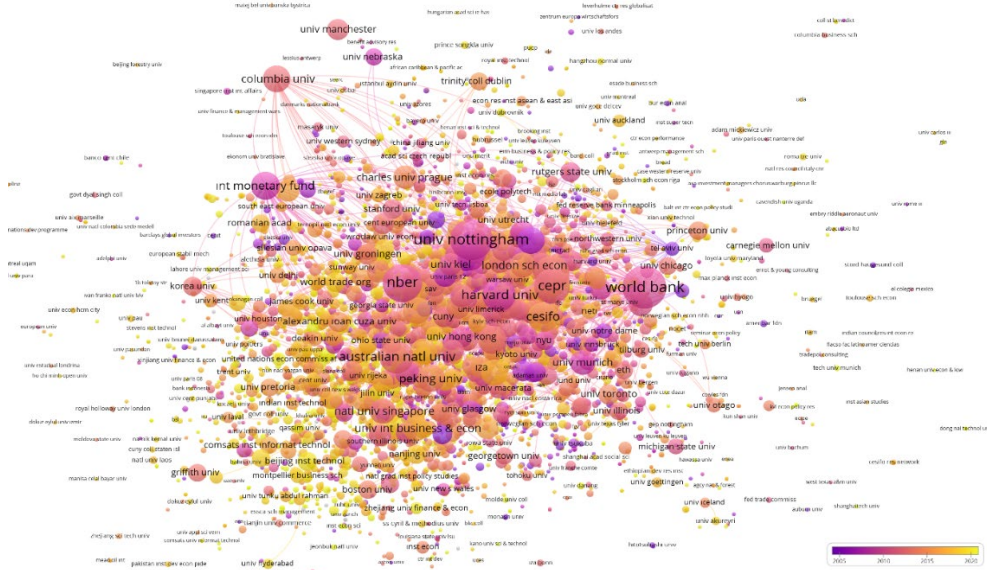

Ülkelere göre çalışma sayıları Şekil 4'te gösterilmektedir. Konu ile alakalı en fazla çalışmanın yapıldığı ülke olarak Amerika Birleşik Devletleri'dir (United States of America USA; ABD). Çin ve İngiltere ise ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında konu ile ilgili olarak yapılan yayınlarda ABD'nin oldukça etkin bir ülke olduğu ifade edilebilir. Türkiye toplam çalışma sayısı bakımından en fazla yayın çıkaran ülke sıralamasında 16. sırada yer almaktadır.

2.2.1. Kurum İş Birliği ve Atfı Ağı

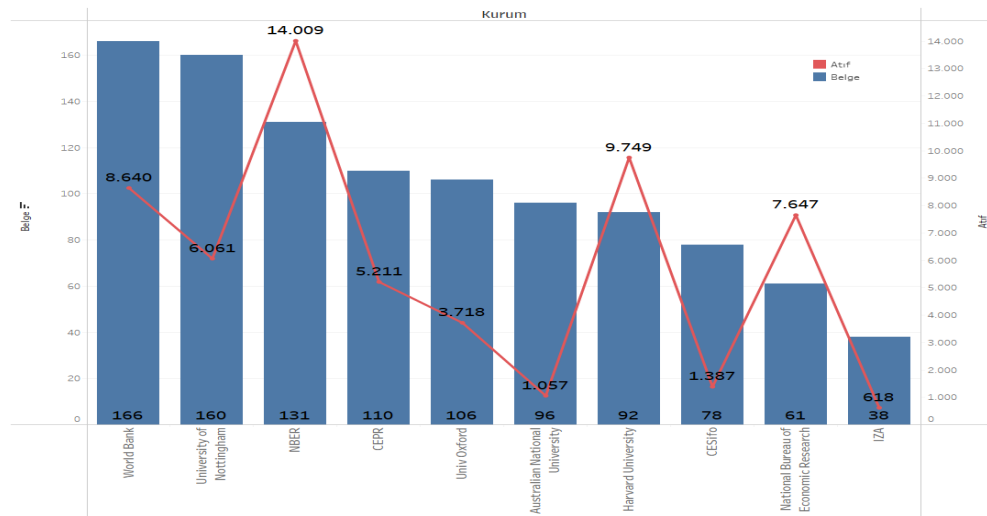
Sosyal ağ analizinde incelenen bir diğer konu ise kurumlar arasındaki iş birliğidir. Kurum iş birliği ağı analiz kapsamına giren kurumların etkinlik derecesini göstermektedir. Kurum iş birliği analizinde, kurum iş birliği ağı ve kurum iş birliğinde yer alan en etkili kurumlar olmak üzere iki şekilde görselleştirilmiştir. Şekil 5 ve 6'da sırasıyla bunlara ilişkin görseller yer almaktadır.

Şekil 5: Kurum Atfı Ağı

Kurum atfı ağına ilişkin bilgilerin yer aldığı Şekil 5'e bakıldığında çalışma kapsamında değerlendirilen 5490 kurum içinde 4193 eşleşmenin olduğu tespit edilmiştir. Ağ merkezinde ise Dünya Bankası (World Bank – WB), Nottingham Üniversitesi ve Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu'nun (National Bureau of Economic Research-NBER) olduğu görülmektedir.

Şekil 6: Kurum İş Birliğinde En Etkili Kurumlar

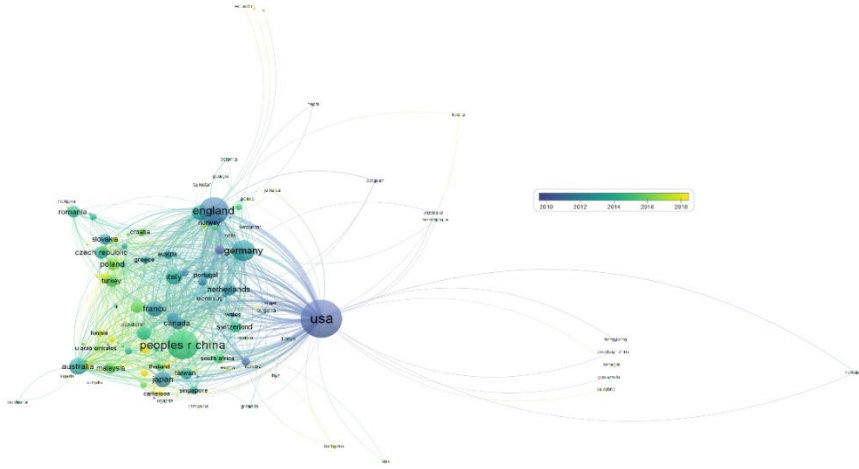

Şekil 6'da en etkili kurumlar gösterilmektedir. En etkili kurumlara bakıldığında üniversiteler ve kurumlar arasında dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir. Toplam çalışma sayısı bakımından birinci sırada Dünya Bankası yer alırken toplam bağlantı gücü açısından bakıldığında Ekonomik Politika Araştırmaları Merkezi (Centre for Economic Policy Research-CEPR) ilk sırada yer almaktadır.

2.2.2. Ülke İş Birliği Ağı

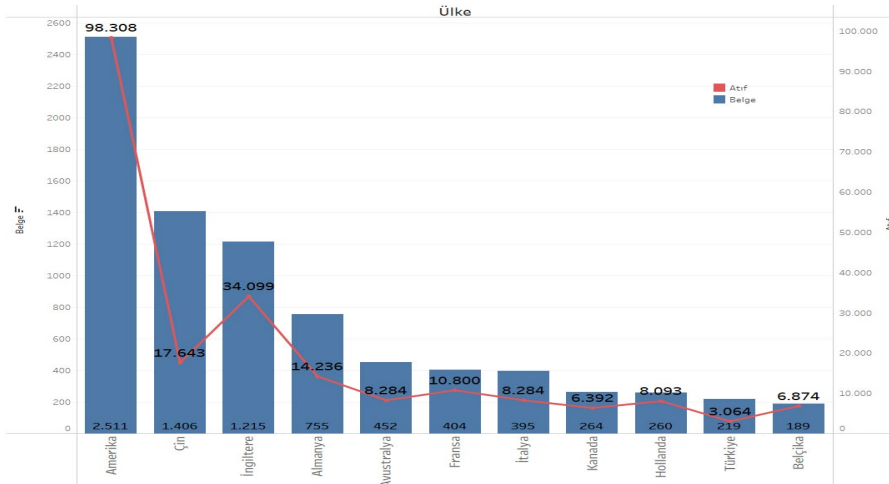
Sosyal ağ analizi kapsamında incelenen ülke iş birliği, ülke iş birliği ağı ve ülke iş birliğinde yer alan en etkili kurumlar olmak üzere iki şekil olarak görselleştirilmiştir. Şekil 7-8'de sırasıyla bunlara ilişkin görseller yer almaktadır. Ülke iş birliği araştırılan konu ile ilgili yapılan çalışmaların yoğunlaştığı ve en etkin ülkeler hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 7: Ülke İş Birliği Ağı

Şekil 7, ülkeler arasındaki iş birliği ağını göstermektedir. Ülkeler arasındaki iş birliğinin ortaya konulması adına yapılan analiz neticesinde 161 ülke tespit edilmiştir. Söz konusu 161 ülke içinde 145'inin birbiriyle iş birliğinin olduğu saptanmıştır. Ağ haritasına bakıldığında bağlantı gücü ve atıf sayısı açısından en etkili ülkeler Amerika, Çin, İngiltere ve Almanya olarak gözükmektedir.

Şekil 8: Ülke İş Birliğinde En Etkili Ülkeler

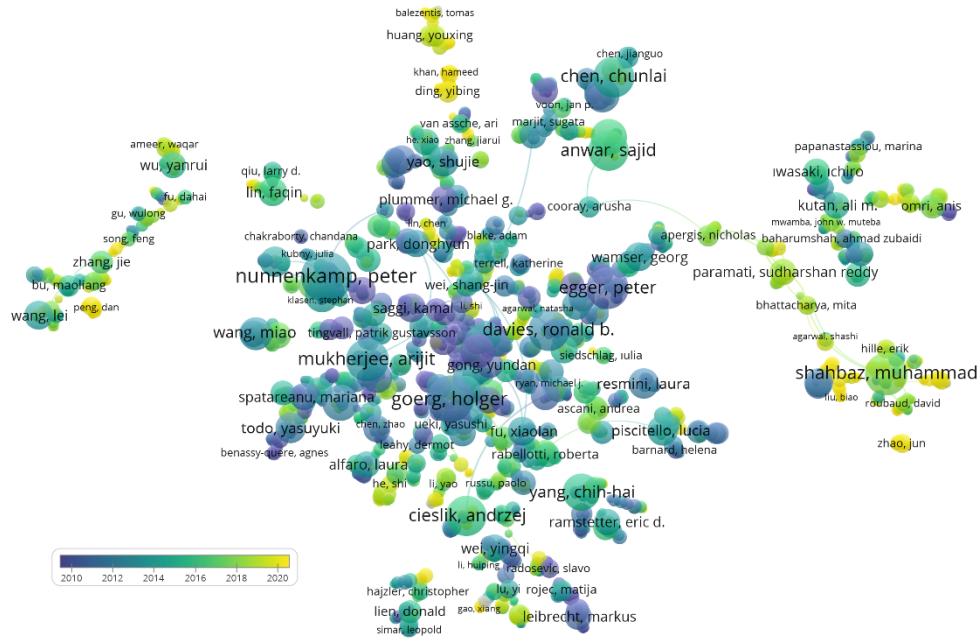

Ülke iş birliğinde en etkin ülkelerin gösterildiği Şekil 8'e bakıldığında ABD bariz bir şekilde diğer ülkelerden ayrılarak hem toplam atıf sayısı hem de yapılan yayın sayısı açısından diğer ülkelerin üstünde ve ilk sırada yer almaktadır. Çin, İngiltere ve Almanya ise diğer en etkili ülkeler olarak 2-3 ve 4. sırada yer almaktadır. Yayın sayısı açısından Türkiye 10. sırada yer alırken 189 çalışma ile 11. Sırada yer alan Belçika'nın hemen önünde bulunmaktadır. Bununla birlikte dikkat çeken bir diğer nokta ise Türkiye'nin atıf sayılarında Belçika'nın gerisinde olduğudur.

2.2.3. Yazar İş Birliği Ağı

Sosyal ağ analizi kapsamında incelenen yazar iş birliği, yazar iş birliği ağı, yazar atıf ağı ve yazar iş birliğinde yer alan etkili yazarlar olmak üzere iki şekil olarak görselleştirilmiştir. Şekil 9 ve 10'da sırasıyla bunlara ilişkin görseller yer almaktadır. Yazar iş birliği ağı analiz kapsamında yer alan yazarlar arasındaki en etkin isimleri ortaya koymaktadır.

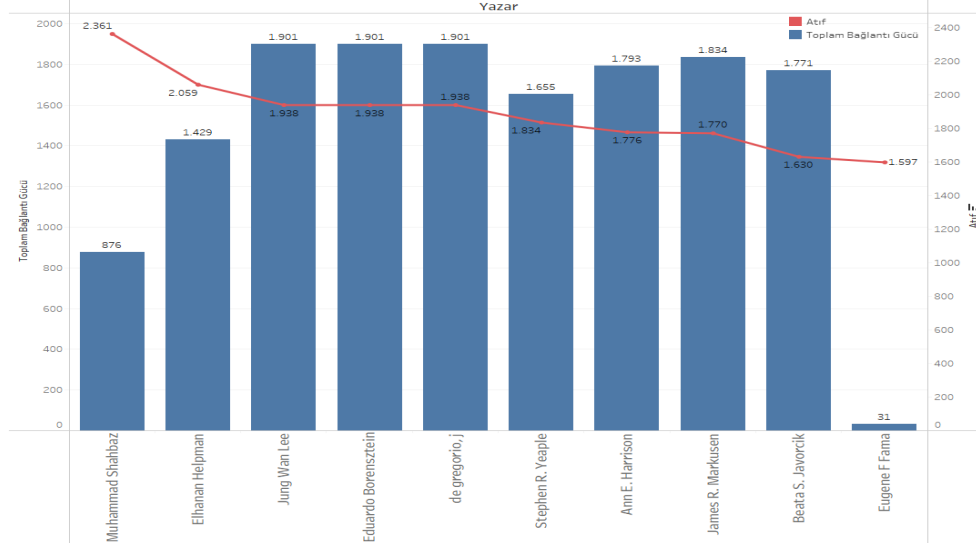
Şekil 9: Yazar İş Birliği Ağı

Yazar iş birliği ağında bir yazara ilişkin kısıt olarak, bir yazarın en fazla 25 çalışması esas alınarak ağ haritası oluşturulmuştur. Yapılan analizler neticesinde DYY ve Bölgesel Kalkınma değişkenleri üzerine çalışan toplamda 16851 yazar tespit edilmiştir. 16851 yazar arasındaki iş birliği incelendiğinde, 1995 yazarın birbiriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda tespit edilen 1995 yazar ağdaki en büyük iş birliği kümesini göstermektedir. Ağ analizi haritasından da anlaşılacağı üzere oluşan kümenin bağlantılarını birkaç stratejik isim oluşturmaktadır. Bu isimler ise Peter Nunnenkamp, Muhammed Shahbaz ve Holger Goerg'dur.

Şekil 10: Yazar İş Birliğinde En Etkili Yazarlar

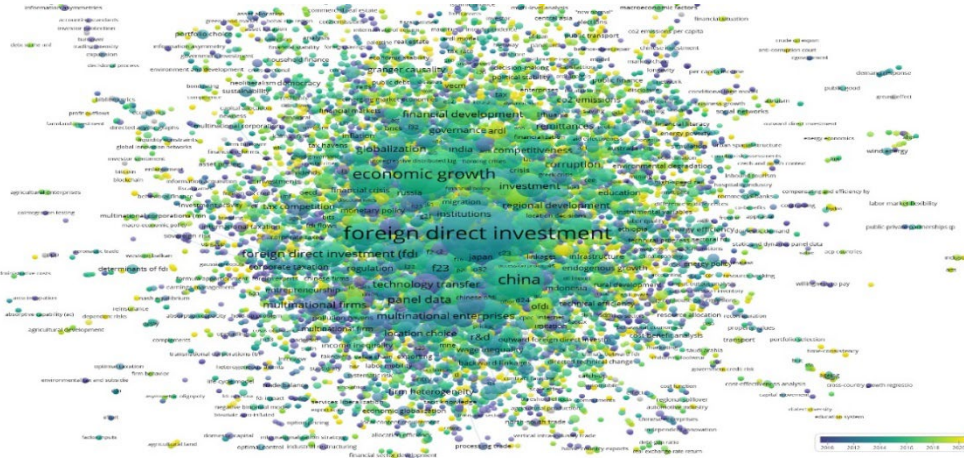

En etkili yazarlara bakıldığında ise Muhammed Shahbaz en yüksek atıf sayısına ulaşan yazar olarak ön plana çıkarken toplam bağlantı gücü açısından 9. Sırada yer almaktadır. Toplam bağlantı gücü açısından bakıldığında ise Jw Lee ve Eduardo Borensztein 1901 toplam bağlantı gücü ile birinciliği ortaklaşa paylaşmaktadırlar.

2.2.4. Anahtar Kelime Analizi

Sosyal ağ analizinde analizlerin şekillenmesini sağlayan önemli bileşenlerden bir tanesi de anahtar kelimelerdir. Çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin dağılımını ve en sık kullanılan anahtar kelimeler hakkında bilgi sunar. Anahtar kelimelerin dağılımını gösteren ağ haritası ile en çok kullanılan anahtar kelimeler şekil 11 ve 12’de gösterilmektedir.

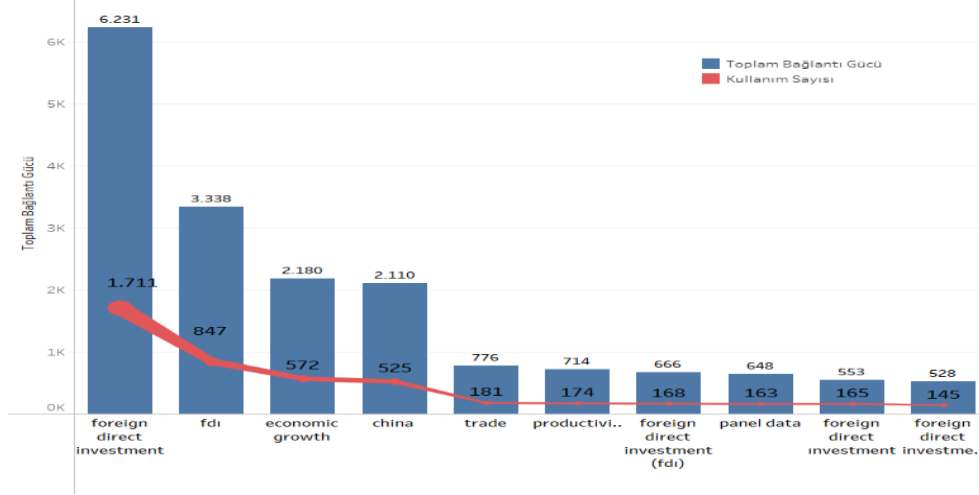
Şekil 11: Anahtar Kelime Ağ Haritası

Anahtar kelime ağ haritasına bakıldığında 11408 çalışmada 14054 anahtar kelimenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan 14054 anahtar kelime içerisinde 12961’inin bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir. Ağ haritasına bakıldığında ise “FDI”, “Foreign Direct

Investment” ve “Economic Growth” ağ merkezinde yer alan anahtar kelimeler olarak göze çarpmaktadır.

Şekil 12: En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

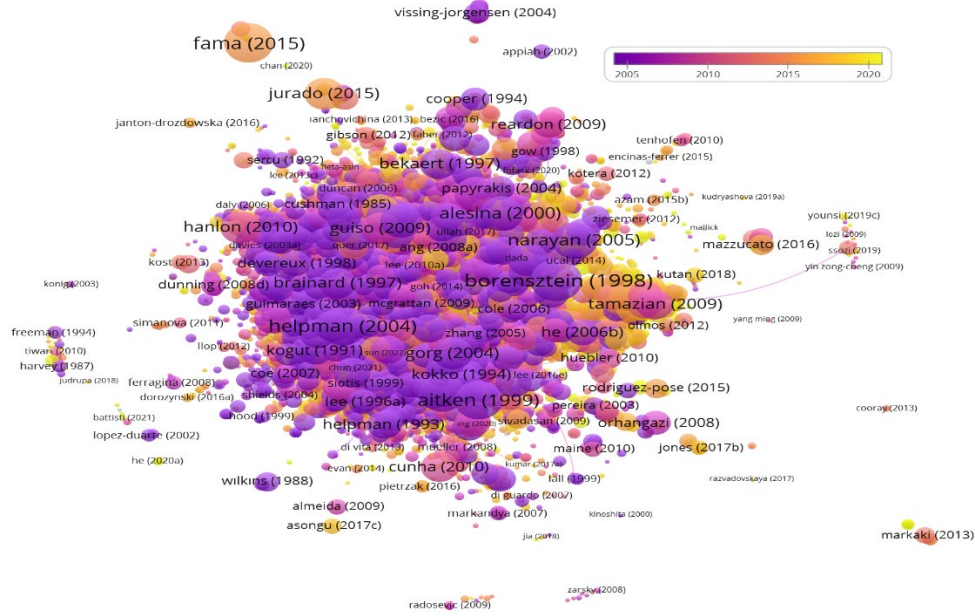

En çok kullanılan anahtar kelimelerin gösterildiği Şekil 12’ye bakıldığında 1711 toplam kullanım sayısı ve 6231’lik bağlantı gücü ile “Foreign Direct Investment” 1. Sırada ve onun kısaltılmışı olan “FDI” 2. sırada yer almaktadır. “Economic Growth” ve “China” anahtar kelimelerinin ise 3. ve 4. sırada olduğu görülmektedir. Kullanım sıklığı ve bağlantı gücü açısından en yaygın kelimelere bakıldığında “Foreign Direct Investment” kelimesinin farklı yazımlarının mevcut olduğu da bir diğer önemli husustur. Harf değişikliğinden kaynaklı yazımlar aynı kelimenin birden fazla analize dahil olduğunu ve tek bir anahtar kelime gibi değerlendirilmesinin sakıncalı bir durum olmadığını da eklemekte fayda vardır. Bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında bahsi geçen kelime ve türevlerinin toplam kullanım sayısının 3036 olduğu görülmektedir.

2.2.5. Çalışmalarda Atıf Ağı

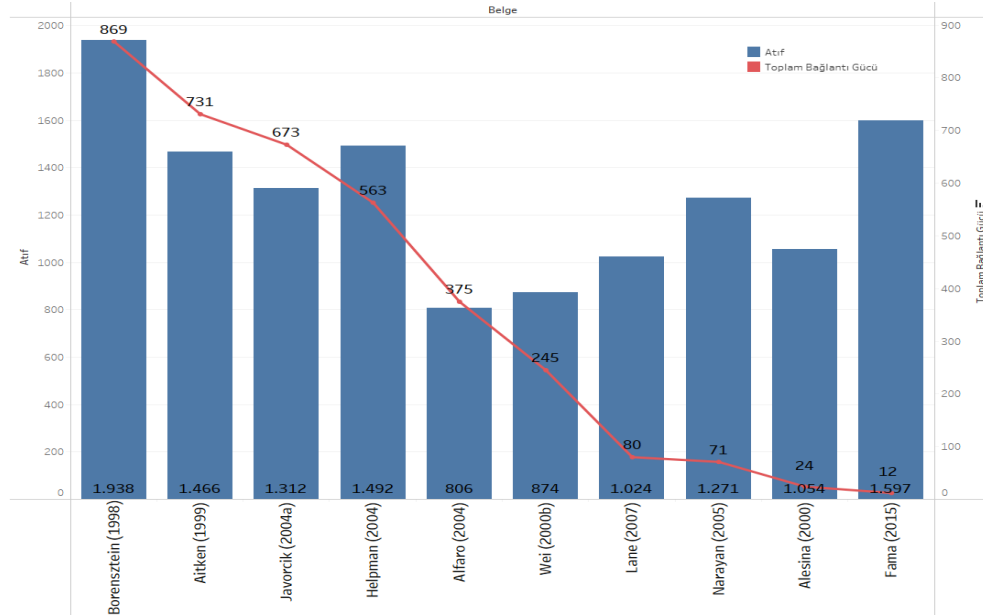
Analiz kapsamında ele alınan 11408 çalışma arasından etkin olanları göstermektedir. Şekil 13-14 sırasıyla çalışmaların atıf ağı ve literatürdeki en etkili on çalışmayı göstermektedir.

Şekil 13: Çalışmaların Atıf Ağı

Doküman atıf ağına ilişkin bilgiler şekil 13'te gösterilmektedir. Yapılan analizler neticesinde 11408 çalışmanın ağ haritası gösterilmektedir. Bu çalışmalardan 8040 adedinin birbiri ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Haritanın sağında yer alan indeks renklendirmesinden de anlaşılacağı üzere çalışmaların 2005 öncesinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 14: En Etkili 10 Çalışma

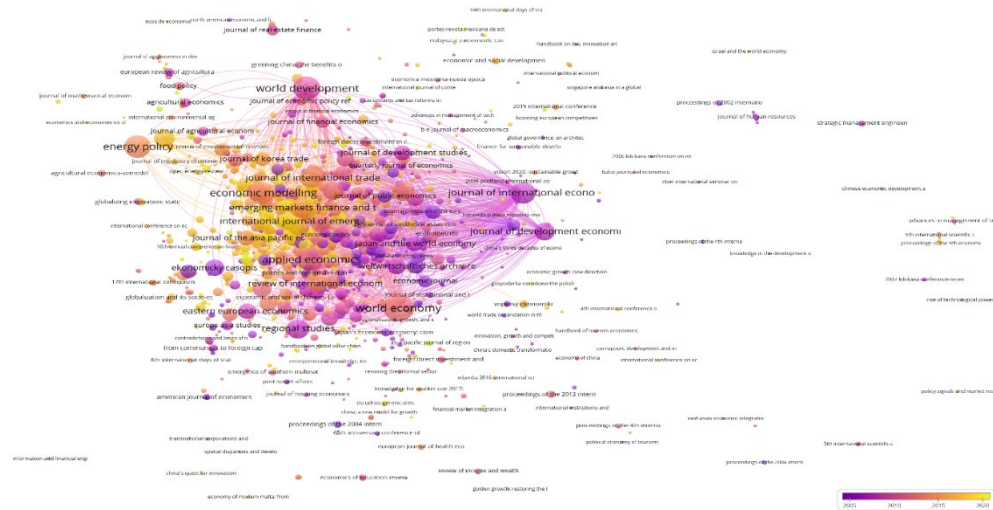
En etkili çalışmalara bakıldığında toplam bağlantı gücü açısından ilk üç çalışma sırasıyla Eduardo Borensztein (1998), Brian J. Aitken (1999) ve Beata Smarzynska Javorcik (2004)

çalışmalarıdır. En etkili çalışmalar toplam atf sayısı açısından değerlendirildiğinde Eduardo Borensztein (1998), Eugene F. Fama (2015) ve Elhanan Helpman (2004) ilk üç sırada yer almaktadır.

2.2.6. Kaynaklarda Atıf Ağı

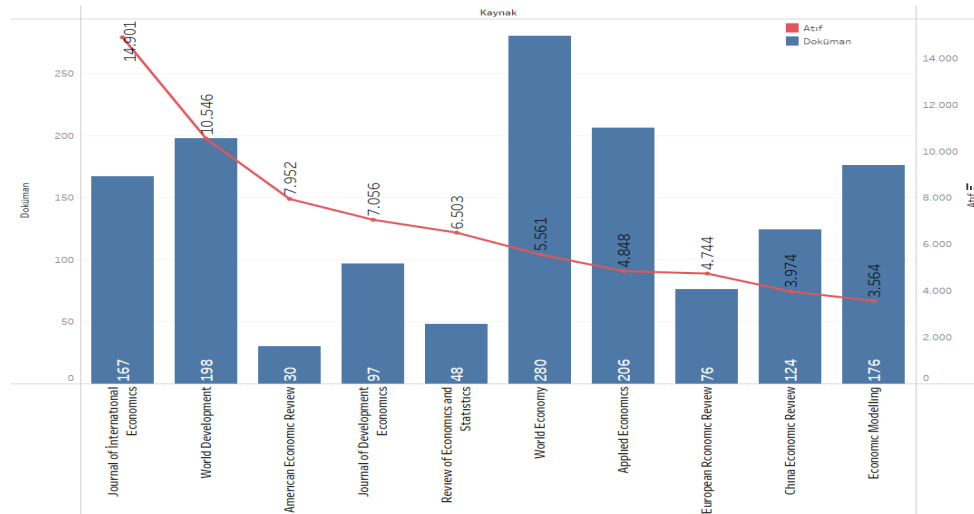
Bilimsel çalışmalarda çalışmanın kalitesi kadar yayımlandığı kaynağın kalitesi de önemlidir. Konu ile alakalı olarak yapılan yayınların hangi kaynaklarda yoğunlaştığına ilişkin genel görünüm ve en etkili kaynaklar Şekil 15 ve Şekil 16’da sunulmaktadır.

Şekil 15: Kaynak Atıf Ağı Haritası

Yapılan analizden elde edilen bulgular neticesinde ağ haritasına bakıldığında “World Development”, “World Economy”, “Energy Policy” ve “Journal of International Economics” ağıın merkezinde yer alan ve dikkat çeken yayın kaynakları arasında yer almaktadır.

Şekil 16: En Etkili Kaynaklar

Şekil 16 toplam belge sayısı ve toplam atf sayısı açısından kaynakların etkinliğini göstermektedir. En fazla yayına sahip ilk 3 kaynak sırayla “World Economy”, “Applied

Economy” ve “World Development” olarak gözükmektedir. Atıf sayısı açısından bakıldığında en fazla atıf alan ilk üç kaynak sırayla “Journal of International Economics”, “World Development” ve “American Economic Review” olarak görülmektedir.

3. EN ÇOK ATIF ALAN 10 MAKALENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın ikinci bölümünde bibliyometrik analiz yöntemiyle bulgular ve ağ haritaları aktarıldıktan sonra, bu kısımda en fazla atıf alan ilk 10 çalışmanın genel bir değerlendirilmesi sunulacaktır. Bu inceleme alanda en fazla atıf alan çalışmaların özeti şeklinde olacaktır.

Borensztein vd. (1998), yaptıkları çalışmada sanayileşmiş ülkelerden 69 ülkeyi araştırmışlardır. Araştırmada kullandıkları veriler 1970-1989 yıllarını kapsamakta olup, DYY’lerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ve DYY’nin büyüme açısından fayda sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre DYY’nin teknoloji transferi noktasında oldukça önemli bir araç olduğu tespit edilmiştir. Büyüme noktasında ise yerel yatırımlardan daha fazla katkı sağladığı ortaya koyulmuştur. Ayrıca DYY’nin daha yüksek üretkenlik sağlaması için ev sahibi ülkenin asgari beşerî sermaye stokuna sahip olduğu durumlar için geçerli olduğu da belirtilmiştir. Ev sahibi ülkelerin ileri teknolojileri özümleme kapasitenin yüksek olduğu durumlarda ekonomik büyümenin gerçekleşeceği belirtilmiştir.

Fama ve French (2015), ortalama hisse senedi getirilerinde büyüklük, değer, karlılık ve yatırım modellerini incelemek için beş faktörlü bir model önermektedir. Önerilen modelde karlılık seviyeleri düşük olmasına rağmen yüksek seviyede yatırım yapan firmalar gibi fiyat hareketi yapan küçük firmaların ortalama getirileri tespit edilememektedir. Ayrıca karlılık ve yatırımla ilgili ortalama getirilerde belirli kalıpların olduğu belirlenmiştir.

Helpman vd. (2004), yaptıkları çalışmada firmaların iç pazara hizmet sunması, ihracat yapması ve dış pazarlara hizmet sunmayı tercih edebilmesi amaçlı bir yatırım modeli ortaya koymaktadır. Modelde ABD firmalarının ihracat ve DYY verileri kullanılmıştır. İhracat ve DYY’nin satışlar üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Verim düzeyi en düşük firmalar negatif karlılıktan dolayı piyasadan çekileceklerdir. Bir üst verimlilik grubunda yer alan firmalar ise sadece iç piyasaya hizmet sunacaklardır. Geriye kalan firmalar ise hem iç pazara hem de dış pazara hizmet sunmaya devam edeceklerdir. İşleyişte bazı farklılıklar olacağı vurgulanmaktadır. Orta düzey verimlilikte hizmet sunan firmalar dış pazara ihracat yoluyla ulaşmaya çalışacak, verimliliği yüksek firmalar ise doğrudan yatırım yapmayı tercih edeceklerdir.

Aitken ve Harrison (1999), DYY ile yabancı firmalardan yerli firmalara doğru gerçekleşecek teknoloji geçişkenliğini araştırmışlardır. Çalışmada Venezuela’daki ilgili fabrikaların verileri kullanılarak bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Ulaşılmak istenen sonuç yabancı sermayenin fabrika verimliliği üzerinde nasıl etkisinin olduğudur. Aitken ve Harrison çalışmalarında yatırımların verimlilik üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu pozitif etkinin sadece küçük işletmeler için geçerli olduğu da belirtilmiştir. Diğer taraftan yabancı yatırım almayan tesislerin de verimliliği test edilerek bir karşılaştırma sunulmuştur. İlgili mukayesede yabancı yatırımın net etkisinin oldukça düşük olduğu sonucu da belirtilmektedir.

Javorcik (2004), çok sayıda ülkenin yabancı yatırımların ilgili sektöre teknoloji ve bilgi getireceğini düşündüğü için bu yatırımları çekme amaçlı farklı politikalar uygulamaya çalıştığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda çalışmada Litvanya’daki ilgili firmalar üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Sektördeki gelişmelerin seyri incelendiğinde yerli-yabancı ortak veya tamamen yabancı mülkiyet ile yayılmaların gerçekleştiği ifade edilmektedir. Yayılmaların tamamen yerli-yabancı veya tamamen yabancı mülkiyetten kaynaklanmadığı da aktarılmaktadır.

Narayan (2005), Çin'in tasarruf ve yatırım ilişkisi üzerine yaptığı araştırmasında 1952-1994 ve 1952-1998 dönemlerini incelemiştir. Yapılan araştırmada Çin'de her iki dönem içinde tasarruf ve yatırım arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmış, yüksek tasarrufların yüksek yatırım ile neticelendiği belirtilmiştir. Araştırma Çin'de sermaye hareketliliğinin kısıtlı olduğu bir dönemde yapıldığı için de sonuçların doğruluk payı yükselmektedir.

Alesina ve Dollar (2000), yaptıkları çalışmada dış yardımlar ve tahsis modellerini incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre DYY'ler alıcı ülkenin sosyoekonomik ihtiyaçlarına göre belirlendiği gibi siyasi ve stratejik kararlar doğrultusunda da yapılmaktadır. Çalışmada sömürge geçmişi ve siyasi birlikliklerin dış yardımlar üzerinde ciddi etkileri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca demokratikleşen ülkelerin daha fazla dış yardım aldıkları da belirtilmiştir. Dış yardımlar daha çok siyasi değişkenlerden etkilenirken DYY'ler ekonomik teşvikler, kaliteli politikalar ve mülkiyet hakları gibi konulardan daha fazla etkilenmektedir. Yatırımcı davranışlarının da dış yardım konusunda etkili olduğu belirtilmektedir.

Lane ve Milesi-Ferretti (2007), çalışmalarında 1970-2004 yılları için 145 ülkenin dış varlık ve yükümlülüklerini tahmin etmeye çalışmıştır. Yazarlara göre 2000'li yıllara doğru uluslararası finansal entegrasyonda yaşanan ilerlemeler yatırım hareketlerinde bir hızlanmaya neden olmuştur. Özellikle uluslararası yatırımcıların yükselen ekonomilere karşı ilgisinin giderek artması da ticaretin genişlemesine neden olmaktadır. Genişletilmiş bir araştırma olma özelliğini taşıyan çalışma daha önce aynı yazarlar tarafından 2001 yılında, 1970-1998 yıllarını kapsayacak şekilde yapılmıştır.

Wei (2000), yaptığı çalışmada yolsuzluğun DYY üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Çalışma kapsamında 12 kaynak ülke ve 45 ev sahibi ülke verileri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya konan bulgu, çok uluslu şirketler üzerine uygulanan yüksek vergi oranları ile ev sahibi ülkedeki yüksek yolsuzluk oranlarının DYY üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olması şeklindedir. Çalışmada ulaşılan bulgulara göre ABD'de yatırımcıların yolsuzluğa karşı duyarlı olduğu belirtilmekle birlikte, elde edilen sonuçlara göre ülkedeki durum OECD ülkelerinin ortalamasından az değildir.

Alfaro vd. (2004), çalışmalarında DYY, finansal piyasalar ve ekonomik büyüme arasındaki çeşitli bağlantıları incelemiştir. Daha iyi finansal sisteme sahip ülkenin DYY'leri daha verimli kullanıp kullanamayacağı sorusu da araştırılmaktadır. Çalışma kapsamında 1975-1995 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre DYY'nin ekonomik büyümeye katkı sağlama noktasında tek başına etkili olmadığı belirtilmektedir. Gelişmiş finansal sisteme sahip ülkelerin DYY'lerden önemli ölçüde kazanç elde ettiği de çalışma sonuçlarında aktarılmaktadır. Ev sahibi ülkenin mevzuatı DYY'den aktif olarak faydalanılmasına izin vermeyebilir. Bu açıdan bakıldığında DYY'nin sermaye girişi ve istihdam haricinde potansiyel faydaları kısıtlı kalabilmektedir.

4. SONUÇ

Ülke ekonomilerinin kalkınmaları için gerekli olan kaynaklar iç tasarruf yoluyla veya doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ekonomiler için yalnızca iç tasarruf yoluyla elde edilen sermaye artışı yeterli gelmemektedir. Aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda bölgelerin üretim yapısının geliştirilmesi ve bir kültür oluşturulması önem kazanmaktadır. Ekonomik büyümenin merkezi olan bölgeler rekabet gücünün temini ile giderek yükselen bir getiri merkezi haline gelmektedirler (Yavan ve Kara, 2003: 39, Kumral, 2008: 12-13). Bu çalışmada ülkeler açısından önemli bir kaynak arayışı eylemi olarak yer alan doğrudan yabancı yatırımlar ile bölgesel kalkınma ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada genel bir bakış açısı

yansıtabilmesi bağlamında ilgili alanyazına ait makaleler bibliyometrik analiz yöntemiyle irdelenmiş ve haritalandırılmıştır.

Çalışmada WoS veri tabanında yayınlanmış olan, DYY ve bölgesel kalkınma arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar ele alınmıştır. 1977-2021 yılları arasındaki çalışmalar VOSviewer programının 1.6.17.0 sürümü ile analiz edilmiştir.

Bibliyometrik analiz sonucunda elde edilen veriler incelendiğinde alanyazında ulaşılan en temel bulgu ülkelere göre çalışma sayısı, ülke işbirliği ağları ve literatürdeki en etkili yazarların Amerika Birleşik Devletleri merkezli kurumlarda yer almasıdır. En fazla yayın yapan ve en fazla atıf alan dergiler sıralamasında da ilk sırada ABD merkezli dergiler bulunmaktadır. En etkili çalışmaların yazarları incelendiğinde ilk üç sıradaki yazarın kurumları ikisi IMF biri ise Dünya Bankası şeklindedir. Listenin tepesinde yer alan IMF ve Dünya Bankasının akademi dışında bir kurum olması dikkat çekicidir. Dünya Bankası aynı zamanda alanla ilgili en fazla yayına sahip olan kurum olarak da yer almaktadır. Kurum ve ülke iş birliği ağları incelendiğinde de ABD'nin ağ haritalarının merkezinde olduğu görülmektedir. ABD'den sonra Çin merkezli yayınların yüksekliği de dikkati çekmektedir. Ülke işbirliği ağları incelendiğinde de Çin ABD'nin hemen arkasında gelmektedir. Alanla ilgili Türkiye kaynaklı 220 çalışma yapılmıştır. Bu rakam ABD merkezli çalışma sayısının %10'unundan daha az bir orana karşılık gelmektedir.

Çalışmada bibliyometrik analiz kısmından sonra araştırma kapsamında en fazla atıf alan 10 çalışma incelenmiştir. Bu çalışmaların irdelenmesinin ana nedeni alanyazının yoğunlaştığı konuların belirlenebilmesidir. En fazla atıf alan 10 çalışma incelendiğinde DYY'lerin genel olarak büyüme, getiri, verimlilik ile ihracata olan etkilerinin araştırıldığı görülmektedir. Çalışmaların seyri genel olarak DYY'lerin iktisadi olarak yatırım alan ülkeye pozitif bir etkisinin olup olmadığının sorgulanması şeklindedir. En fazla atıf alan yayınların yayımlandığı dergiler incelendiğinde ilk sırada, Borensztein ve arkadaşlarının çalışması ile Journal of International Economics gelmektedir. Alanda önemli bir yere sahip olan dergide çok sayıda DYY ile ilgili çalışma yayımlanmıştır.

En fazla atıf alan 10 çalışmaya dayanarak şu tespitlerde bulunulabilir. DYY'lerin gelişmiş ekonomilerden ev sahibi ülkelere akışı esnasında etkili olabilmesi için beşeri sermayenin yetişmiş ve teknolojinin özümsemiş olması önemlidir. Bu noktada özellikle DYY'lerin kümelenmelerin ve gelişmiş altyapının olduğu bölgelere yoğunlaşması yatırımların olumlu etkisinin yükselmesine neden olacağı makalelerde vurgulanan hususlar arasındadır. Yine bu çalışmalarda DYY'lerin büyüme ve kalkınma alanında sağladıkları katkılar nedeniyle ev sahipliği yapacak bölge ya da ülkeler açısından çekim merkezi olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden ev sahibi ülkeler daha fazla DYY çekebilme adına doğrudan yatırım teşvikleri, mali düzenlemeler şeklinde ya da ajanslar kanalıyla destekleyici politikalar uygulamaktadır.

Araştırmanın kısıtlarında, WoS veri tabanında yer alan çekirdek katalog yayınlarından yararlanılmıştır. Çalışma parametrelerinin sınırlandırılması alan dışı yayın ve dergilerin çıkarılması amaçlı yapılmıştır. Çalışma parametrelerinin genişletilmesi ile yapılacak araştırmalar farklı alanları da kapsayarak çok disiplinli bir yapı şeklini alacaktır. Bundan sonraki çalışmalarda SCOPUS gibi farklı veri tabanlarının taranması alanyazının gözlenmesi ve karşılaştırılması bakımından katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. ACCOLLEY, D. (2003). The Determinants and Impacts of Foreign Direct Investment in Nigeria [London Metropolitan University]. <https://doi.org/10.5539/ijbm.v7n24p67>
2. AĞCASULU, H., & YAVUZ, İ. S. (2021). Yerel Yönetimler ve Bütçe İlişkisine Yönelik Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13(24): 104–121.
3. AITKEN, B. J., & HARRİSON, A. E. (1999). Do Domestic Firms Benefit From Direct Foreign Investment? Evidence From Venezuela. *American Economic Review*, 89(3): 605-618
4. ALESINA, A., & DOLLAR, D. (2000). Who Gives Foreign Aid to Whom and Why? Your order details. *Journal of Economic Growth*, 6(1): 33-64.
5. ALFARO, L., CHANDA, A., KALEMLİ-OZCAN, S., & SAYEK, S. (2004). FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets. *Journal of International Economics*, 64(1): 89–112.
6. BORENSZTEIN, E., DE GREGORİO, J., & LEE, J. W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? *Journal of International Economics*, 45(1), 115–135. [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(97\)00033-0](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(97)00033-0)
7. CUI, X., GUO, L., & BIAN, Y. (2022). Improving business environments: a new approach to promote trade openness? *Applied Economics*, 1-15.
8. DPT. (2000). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu. SEKİZİNCİ Beş Yıllık Kalkınma Planı, ANKARA.
9. EUROSTAT. (2001). Economic Portrait Of The European Union.
10. FAMA, E. F., & FRENCH, K. R. (2015). A Five-Factor Asset Pricing Model. *Journal of Financial Economics*, 116(1): 1-22.
11. GENÇER, M. (2017). Sosyal Ağ Analizi Yöntemlerine Bir Bakış. *Yıldız Social Science Review*, 3(2): 19–34.
12. GÖKMENOĞLU, M., & YAVUZ, İ. S. (2022). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Çalışmaların Bibliyometrik Ağ Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52: 231-252.
13. HELPMAN, E., MELİTZ, M. J., & Yeaple, S. R. (2004). Export Versus FDI With Heterogeneous Firms. *American Economic Review*, 94(1): 300-316.
14. JAVORCİK, B. S. (2004). Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers Through Backward Linkages. *American Economic Review*, 94(3): 605-627.
15. KNOKE, D., & YANG, S. (2008). Social Network Analysis.
16. LANE, P. R., & MİLESİ-FERRETTİ, G. M. (2007). The External Wealth of Nations Mark II: Revised and Extended Estimates of Foreign Assets and Liabilities, 1970-2004. *Journal of International Economics*, 73(2): 223-250.
17. NARAYAN, P. K. (2005). The Saving and Investment Nexus For China: Evidence from Cointegration Tests. *Applied Economics*, 37(17): 1979-1990.
18. OECD. (2008). Foreign direct investment statistics Explanatory notes. OECD, 1–6. <https://www.oecd.org/daf/inv/FDI-statistics-explanatory-notes.pdf>

19. RUIZ-REAL, J. L., URIBE-TORIL, J., VALENCIANO, J. D. P., and GÁZQUEZ-ABAD, J. C. (2018). Worldwide research on circular economy and environment: A bibliometric analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(12). <https://doi.org/10.3390/ijerph15122699>
20. ŞİMŞEK, A. (2020). Girişimcilik Alanında Yapılmış Yayınların Bibliyometrik İncelenmesi: Web Of Science Veri Tabanı Örneği. In *Ekonomik, Finans ve İşletme Yönetimi Alanında Güncel Gelişmeler - 1. Nobel Yayın Dağıtım*.
21. ŞİMŞEK, A., & Küçükeşmen, E. (2021). Web of Science Veri Tabanında Analitik Hiyerarşi Prosesiyle İlgili Yayınların Bibliyometrik Analizi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2): 148-162.
22. STIMSON, R. J. (2006). *Regional Economic Development: Analysis and Planning Strategy* (2nd Ed.). Springer.
23. WEI, S.-J. (2000). How Taxing is Corruption on International Investors? *The Review Of Economics and Statistics*, 82(1): 1-11.